

ПАЛІЙЧУК

Тетяна Володимирівна
tpaliychu@gmail.com

УДК 336.1

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА
ПРАКТИКИ ФІСКАЛЬНОЇ
ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇTHE ACTUAL ISSUES OF THEORY
AND PRACTICE OF FISCAL
DECENTRALIZATION

КУНИЦЬКИЙ

Костянтин Сергійович
konstantin.kunitsky@gmail.com

аспірант, відділ державних
фінансів Науково-дослідного
фінансово інституту Держаної
навчально-наукової установи
"Академія фінансового управління"

аспірант, Державна
навчально-наукова установа
"Академія фінансового
управління"

У статті представлені результати дослідження еволюційних поступів розвитку теорії, методології, інституційного підґрунтя реалізації фіскальної децентралізації у різних країнах світу. Типологізовано основні спільні та відмінні характеристики децентралізованих фіскальних систем. Проаналізовано класифікацію світових моделей фіскальної децентралізації на предмет виявлення їх переваг та недоліків. Запропоновано точкові рекомендації для органів державної влади і місцевого самоврядування з розвитку їх інституційної спроможності імплементації Плану заходів реалізації Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017–2020 роки в частині підвищення ефективності розподілу ресурсів на рівні формування державної політики (система заходів з міжбюджетних відносин та фіскальної децентралізації).

В статье представлены результаты исследования эволюционных продвижений развития теории, методологии, институционального основы реализации фискальной децентрализации в разных странах мира. Типологизированы основные общие и отличительные характеристики децентрализованных фискальных систем. Проанализирована классификация мировых моделей фискальной децентрализации на предмет выявления их преимуществ и недостатков. Предложено точечные рекомендации для органов государственной власти и местного самоуправления по развитию их институциональной способности имплементации Плана мероприятий реализации Стратегии реформирования системы управления государственными финансами на 2017–2020 годы в части повышения эффективности распределения ресурсов на уровне формирования государственной политики (система мер по межбюджетным отношений и фискальной децентрализации).

The article presents the results of the study of evolutionary developments in the development of theory, methodology, institutional basis for the implementation of fiscal decentralization in different countries of the world. The main common and distinctive features of decentralized fiscal systems are typified. The classification of global models of fiscal decentralization for the purpose of identifying their advantages and disadvantages is analyzed. Point recommendations for state authorities and local self-government for the development of their institutional capacity to implement the Action Plan Implementation Strategy for the reform of the public finance management system for 2017–2020 are proposed in terms of increasing the efficiency of resource allocation at the level of state policy formation (system of measures on intergovernmental fiscal relations and fiscal decentralization) are proposed.

Ключові слова: фіскальна децентралізація, податково-бюджетні відносини, місцеві бюджети, фінансова самостійність, податкова автономія, моделі фіскальної децентралізації, міжбюджетні трансферти, місцеве самоврядування, соціально-економічний розвиток, Стратегія управління державними фінансами.

Ключевые слова: фискальная децентрализация, налогово-бюджетные отношения, местные бюджеты, финансовая самостоятельность, налоговая автономия, модели фискальной децентрализации, межбюджетные трансферты, местное самоуправление, социально-экономическое развитие, Стратегия управления государственными финансами.

Keywords: fiscal decentralization, tax and budget relations, local budgets, financial autonomy, tax autonomy, models of fiscal decentralization, intergovernmental transfers, local self-government, socio-economic development, The Strategy of public finance management

ВСТУП

Ефективне функціонування системи фінансового забезпечення місцевих бюджетів є основою збалансованого соціально-економічного розвитку як регіонів, так і держави в цілому. Для того аби підвищити рівень самодостатності субнаціональних урядів багато країн обрали шлях впровадження реформ децентралізації влади, фінансів тощо.

Існує думка, що процес децентралізації є характерним лише для великих країн (наприклад, для США, Китаю) або для країн із федеральною формою державного устрою (наприклад, для Німеччини, Австрії, Бельгії, Швейцарії), однак питання перерозподілу видаткових та дохідних повноважень і відповідальності на користь органів влади субнаціонального рівня є актуальним і для країн невеликих за площею країн і унітарних держав (наприклад, для Латвії, Литви, Естонії тощо).

Україна не стоїть осторонь світових тенденцій у реформуванні системи державних фінансів. За роки незалежності в Україні неодноразово піднімалося питання про необхідність проведення реформи адміністративно-територіальної устрою, бюджетної та податкової систем з метою децентралізації процесів ухвалення рішень, узгодження видатків органів влади із найнеобхіднішими потребами громадян на місцевому рівні, забезпечення місцевих бюджетів стабільними джерелами надходжень тощо.

Робилися певні незначні кроки у сторону послаблення централізації дохідних та видаткових повноважень, які були, як правило, вони наслідком інших дотичних реформ. І вже у 2014 р. було розроблено і прийнято ряд законодавчих актів, які остаточно закріпили курс на впровадження фіскальної децентралізації в Україні як ключової реформи, зокрема Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року [1] та зміни до Бюджетного та Податкового кодексів України [2; 3].

Оскільки Стратегією сталого розвитку «Україна – 2020» [4] та Стратегією реформування системи управління державними фінансами на 2017–2020 рр. [5] визначено напрямки подальшого поглиблення фіскальної децентралізації, актуальним є дослідження останніх світових тенденцій у розвитку теорії та практики цієї концепції аби врахувати ефективні механізми удосконалення управління державними та місцевими фінансами у процесі взаємодії органів влади різних рівнів управління під час вирішення питань у податково-бюджетній сфері, забезпечення досягнення цілей загальнодержавних та регіональних програм соціально-економічного розвитку, надання суспільних послуг високої якості тощо.

Теоретичні та практичні засади ефективного функціонування державних та місцевих фінансів досліджували вітчизняні науковці В. Андрущенко, В. Базилевич, О. Барановський, Н. Бикадорова, Т. Бондарук, С. Буковинський, А. Буряченко, О. Василік, І. Волохова, С. Гасанов, А. Даниленко, В. Дем'янишин, М. Деркач, Т. Єфименко, М. Карлін, В. Опарін, К. Павлюк, А. Соколовська, В. Федосов, І. Чугу-

нов, В. Швець, О. Шевчук, О. Шишко, С. Юрій, А. Яковлев тощо.

Серед зарубіжних дослідників, які здійснили значний вклад у розвиток концепції фіскальної децентралізації, це Р. Айхенберг (R. Eichenberg), Н. Акаї (N. Akai), Р. Барро (R. Barro), Р. Берд (R. Bird), Ш. Бланкарт (Sh. Blancart), Р. Боадвей (R. Boadway), А. Вагнер (A. Wagner), Р. Масгрейв (R. A. Musgrave), Л. де Мелло (L. De Mello), В. Оутс (W. Oates), Дж. Родден (J. Rodden), Г. Роузен (G. Rosen), Ж. Сімонді (J. Sismondi), Дж. Стігліц (J. Stiglitz), Ч. Тібу (Ch. Tiebout), А. Шах (A. Shah), Ф. Юсті (F. Justi) тощо.

Відаючи належне науковим напрацювання українських та закордонних вчених і практиків та відзначаючи достатньо високий рівень досліджень щодо питань фіскальної децентралізації, вбачаємо актуальним та доречним здійснити подальше поглиблення теоретичних засадах та визначити сучасні практичні напрямки розвитку цього процесу.

МЕТА РОБОТИ

Метою роботи є визначення сучасних тенденцій розвитку теорії і практики фіскальної децентралізації у різних країнах світу.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для досягнення поставленої мети та виконання завдань дослідження використано сукупність методів і прийомів як загальнонаукових (спостереження, вимірювання, моделювання, абстрагування, аналіз і синтез, індукція та дедукція, порівняння та аналогія), так і конкретних наукових (метод об'єктивного спостереження, вивчення джерел інформації, формування ідей, гіпотез, уточнення існуючих відомостей, співставлення інформації, вироблення висновків) та спеціальних методів (конструктивний, економіко-статистичний). Інформаційною основою є праці зарубіжних та вітчизняних науковців і практиків, нормативно-правові документи, матеріали міжнародних міжурядових організацій.

РЕЗУЛЬТАТИ

Вивчення літературних джерел показало, що основоположником концепції фіскальної децентралізації є Ч. Тібу (Ch. Tiebout) [6, с. 80; 7, с. 418] – американський економіст, який вказав на те, що у децентралізованій фінансовій системі субнаціональні (регіональні та місцеві) органи управління мають рівень бюджетної автономії достатній аби надавати населенню суспільні послуги високої якості із врахуванням індивідуальних уподобань та інтересів споживачів.

Згодом ідеї Ч. Тібу розвинули та доповнили у своїх працях такі зарубіжні дослідники як Р. Барро (R. Barro) [8], Ш. Бланкарт (Blankart) [9], Р. Боадвей (R. Boadway) [10], Р. Масгрейв (R. Musgrave) [11; 12], В. Оутс (W. Oates) [13], Дж. Родден (J. Rodden) [14], А. Шах (A. Shah) [15].

З розвитком теорії та практики накопичились різні погляди щодо сутності поняття «фіскальна децентралізація»: Н. Акаї та М. Секета під цим поняттям

розуміють передачу повноважень на базові (місцеві) рівні державного управління [16, с. 94]; Р. Берд, Р. Ебел, С. Валліч визначають фіскальну децентралізацію як процес за допомогою якого провінційному або місцевому уряду надаються власні або делеговані повноваження щодо контролю над економічною діяльністю в провінції або місті [17, с. 34]; У. Тісен дотримується думки, що фіскальна децентралізація – потенціал субнаціональних урядів збільшити податкові надходження і приймати рішення про те, як розподіляти грошові ресурси на різні проекти [18, с. 62]; Н. Свідгаран зазначає, що фіскальна децентралізація є частиною перехідного періоду, стимулом для поглиблення демократії та залучення громадян брати участь у прийнятті рішень, що стосуються суспільного життя [19, с. 15].

Загалом аналіз наукових поглядів закордонних фахівців щодо сутності поняття «фіскальна децентралізація» [16, с. 95; 17, с. 11; 18, с. 47; 19, с. 6; 20, с.12] показує, що трактування поняття здійснюється як у вузькому (процес перерозподілу доходів, видатків, повноважень, функцій), так і у широкому значенні (механізм поглиблення демократії в країні). Узагальнення поглядів дає змогу розкрити зміст фіскальної децентралізації під якою слід розуміти процес розширення прав, повноважень місцевих органів влади у сфері місцевих фінансів (збільшення податкових та/або обов'язкових платежів, що підпадають під юрисдикцію субнаціональних органів), ціллю якого є досягнення оптимального рівня фіскальної автономії місцевого самоврядування.

Вивчення інформаційно-довідкових матеріалів, звітів, аналітичних досліджень міжнародних міжурядових організацій [21–24] показало, що впровадження та розвиток фіскальної децентралізації є на порядку денному у багатьох країнах світу. У документах цих організацій зазначається, що вимір децентралізації державних фінансів в цілому визначається яким чином розподілені витрати і доходи між різними рівнями державного управління в питаннях національної політики.

Аналіз наукових публікацій зарубіжних та вітчизняних фахівців, досліджень міжнародних міжурядових організацій дає змогу визначити основні тенденції розвитку теорії і практики фіскальної децентралізації, розуміння яких дасть можливість зрозуміти чого очікувати і до чого прагнути у процесі впровадження фіскальної децентралізації в Україні.

Основними провідними тенденція у розвитку теорії і практики фіскальної децентралізації є [25–30]:

1. Фіскальна децентралізація розглядається як спосіб досягнення соціально-економічного зростання національної та регіональної економіки. Впровадження децентралізованої системи управління фінансами сприяє активізації підприємницької діяльності, підвищенню продуктивності праці, поліпшенню інвестиційного клімату, появі оптимальної конкуренції між регіонами. Це все в сукупності позитивно впливає на економічний та соціальний розвиток як регіонів, так і країни в цілому.

2. Конституційний лад, форма державного устрою, рівень економічного розвитку, темпи технологічного прогресу в країні, географічне розташування, при-

родні, національні, культурні особливості – ключові фактори, які визначають ступінь та модель фіскальної децентралізації.

3. Фіскальна децентралізація впливає на ефективність надання суспільних послуг. Результати аналізу даних за допомогою стохастичного методу оцінки коефіцієнтів свідчать, що фіскальна децентралізація може підвищити ефективність надання державних послуг, але лише за певних умов. По-перше, процес децентралізації вимагає адекватного політичного та інституційного середовища. По-друге, рівень децентралізації має бути достатнім для отримання сприятливих результатів. По-третє, децентралізація видатків повинна супроводжуватися достатньою децентралізацією доходів. За відсутності цих умов фіскальна децентралізація може погіршити ефективність надання послуг громадянам.

4. Делегація повноважень щодо прийняття фінансових рішень субнаціональним урядам може призвести до кращого та більш ефективного надання суспільних товарів та послуг. Проте децентралізація часто більше стосується витрат і меншою мірою доходів, створюючи «вертикальний фіскальний дисбаланс», тобто видатки субнаціональних урядів не фінансуються за рахунок власних доходів. Невідповідність власних доходів та витрат субнаціональних бюджетів може мати негативні наслідки для діяльності державних фінансів.

Аналіз великої вибірки статистичних даних загальнодержавних та субнаціональних податкових даних, починаючи із статистичного щорічника державного фінансування МВФ 1980 р. показав, що вертикальний фіскальний дисбаланс спричиняє накопичення державного боргу і тому впроваджувати фіскальну децентралізацію слід із граничною обережністю щодо обсягів децентралізації видатків та доходів.

5. Більша частина децентралізованих видатків пов'язана з більш сильним фіскальним дисбалансом і як наслідок фіскальна децентралізація може призвести до проциклічної фінансової політики, а тому вибір механізмів впровадження та темпи реалізації фіскальної децентралізації повинні бути адаптовані до специфіки економіки певної країни.

Країни, які вже встановлений достатній рівень децентралізації повноважень, відповідальності за управління бюджетом, можуть отримати вигоду від фіскальної децентралізації. На противагу цьому, у країнах, що мають тенденцію до фінансової нестабільності, коливаються від внутрішніх та зовнішніх чинників, центральному уряду може знадобитися мати ресурси аби покривати достатню частку витрат для проведення антициклічної політики. А тому слід визначитися із оптимальними темпами децентралізації витрат та доходів.

6. Аналіз та узагальнення статистичних даних показує, що у багатьох країнах (понад восьмидесяти) система акумулювання доходів залишається відносно більш децентралізованою, ніж витрат. За винятком країн з перехідною економікою, рівні децентралізації доходів і видатків залишалися відносно стабільними протягом певного періоду часу.

7. Кожній країні притаманна певна модель фіскальної децентралізації, що представляє собою сукупність взаємозв'язків між суб'єктами фінансової системи з приводу формування, розподілу та перерозподілу бюджетних коштів, повноважень та відповідальності між різними рівнями влади.

Міжнародна практика напрацювала численні види моделей фіскальної децентралізації. Різноманітність пояснюється тим, що кожна модель сформувалась на основі впливу певних факторів – особливостей адміністративно-територіального устрою, специфіки побудови бюджетної системи, історичних та природних особливостей притаманній певній країні або групі країн.

На сьогодні різні види моделей фіскальної децентралізації, міжбюджетних відносин є об'єктом вивчення як зарубіжних (Р. Дж. Шадбіґіан (Shadbegian, R.J.), Дж. Пізару (Giuseppe Pisauro), Д. Стегареску (Stegarescu, D.), В. Оутс (Wallace E. Oates), С. Леон-Альфонсо (Леон-Альфонсо), Ф. Бодмен (Philip Bodman), К.-А. Хітон (Kelly-Ana Heaton), Е. Ходж (Andrew Hodge), Т. Курше (Thomas Courchene), Х. Мартінес-Васкес (Jorge Martinez-Vazquez), Ч. Е. М'люре (Charles E. McLure), С.Б. Вебб (Steven

В. Webb), С. Голем (Silvia Golem)), так вітчизняних (М.І. Деркач, Б.М. Данилишин та В.В. Пилипів, З.А. Мацук, О.В. Степанова, О.В. Чеберяко) науковців.

На основі вивчення досліджень науковців і практиків щодо моделей фіскальної децентралізації та аналізу статистичних даних фіскальних систем країн світу можемо здійснити систематизацію моделей, згрупувати їх за певними ознаками та заповнити прогалини у розвитку теорії та практики функціонування цих моделей.

На нашу думку моделі фіскальної децентралізації слід класифікувати спираючись на основні фактори, що визначають формування та подальше застосування певної моделі у окремій країні.

Класифікація представлена у табл. 1 є результатом практичного застосування, багаторічного досвіду розподілу і перерозподілу видаткових та доходних повноважень у різних країнах світу, а тому може бути ефективно використана під час здійснення вибору моделі фіскальної децентралізації найбільш оптимальної для управління державними та місцевими фінансовими фондами в Україні.

Таблиця 1

Класифікація моделей фіскальної децентралізації
[побудовано автором на основі джерел [23, 25; 31; 32]]

Класифікаційні ознаки	Види моделей та країни-представники моделі
За способом розмежування доходів між рівнями бюджетної системи (за еволюційно-територіальними особливостями бюджетної системи – традиційні моделі):	– американська (США, Велика Британія, Австралія); – німецька (Німеччина, Франція); – канадська (Канада, Швейцарія, Австрія); – радянська (не функціонує на практиці та має виключно історичний інтерес) (СРСР); – китайська (Китай).
За співвідношенням переваг і недоліків централізації влади:	– розподільча модель бюджетно-податкових взаємовідносин (Німеччина); – модель конкуруючого федералізму (США).
За обсягом і змістом повноважень місцевої влади:	– конкурентна (США, Канада); – кооперативна (Австрія, Данія, Німеччина, Норвегія, Швеція, Фінляндія, Ісландія, Швейцарія, РФ).
За способом місцевого самоврядування:	– англосаксонська (Австралія, США, Канада, Великобританія); – континентальна (Франція, Італія, Іспанія); – змішана (Німеччина, Австрія, Японія, РФ).
За ступенем централізації (децентралізації) державного управління або ступенем самостійності регіональних і місцевих властей:	– централізована (Мальта, Кіпр, Греція, Словаччина, Болгарія, Словенія, Угорщина, Україна); – децентралізована (Данія, Іспанія, Німеччина, Швеція, Фінляндія, Бельгія, Польща, Нідерланди, Велика Британія); – децентралізована конкурентна (США, Канада); – змішана (Франція, Португалія).
За особливостями формування бюджетної системи та адміністративно-територіальним устроєм:	– модель кооперативного федералізму (США, Канада); – модель ідеального (дуалістичного) федералізму (не існує в дійсності в жодній країні, має теоретичний інтерес); – модель внутрішньодержавного федералізму (Данія, Іспанія, Швеція, Фінляндія, Бельгія, Польща, Нідерланди); – модель міждержавного федералізму (Німеччина, Австрія, Велика Британія, Швейцарія).

На практиці універсальної ефективної моделі фіскальної децентралізації не існує. В кожній країні функціонує особлива притаманна їй система взаємодії органів влади різних рівнів управління у бюджетно-податковій сфері. Так, в одних країнах висока

фінансова самостійність кожного рівня, субнаціональним рівням надається широке коло повноважень, місцеві органи відіграють значну роль у перерозподілі національного доходу, у інших – навпаки управління регіональними державними фі-

нансами активно здійснюється центральним урядом і обмежується самостійність регіональної влади. В одному і другому випадках є свої переваги та недоліки. Наприклад, перевагою децентралізованих моделей є відносна незалежність регіонів від центру і мінімізація перерозподільних процесів в бюджетно-податковій системі. Однак, до основних недоліків цієї моделі відносять надлишкову самостійність, яка може привести до порушення єдності держави внаслідок зміцнення позицій ряду регіональних лідерів; прагнення найбільш дохідних регіонів до економічної самостійності та ізоляції, високу ймовірність втрати контролю центральної влади над бюджетно-податковою діяльністю регіональних органів влади.

Багато європейських країн використовують кооперативну модель фіскальної децентралізації і недоліки, що притаманні цій моделі згладжують шляхом чіткого розподілу повноважень між рівнями влади, наданням суттєвої фінансової самостійності території на основі визначення частки в спільних податках, використанням ефективних механізмів регулювання вертикальних і горизонтальних дисбалансів бюджетів.

Важливу роль у цій моделі відіграють міжбюджетні трансферти, обсяг яких у доходах бюджетів країн-членів ЄС варіюється від 94 до 11% [28], тобто є країни в яких субнаціональні органи майже на 90% покривають свої видатки за рахунок власних коштів (Данія, Іспанія, Швеція, Фінляндія, Німеччина, Бельгія) та країни в яких ситуація із самостійністю регіонів є зовсім протилежною (Мальта, Кіпр, Греція). Україна у порівнянні з країнами ЄС має показник залежності субнаціональних органів від міжбюджетних трансфертів [33] вище середньоевропейського значення і відповідно показник фінансової автономії нижче середньоевропейського.

Такий показник фіскальної децентралізації як частка доходів бюджетів субнаціональних органів у доходах загальнодержавного бюджету [28; 34] свідчить, що найвищий ступень децентралізації доходів спостерігався у Кореї (79,4% – середнє значення за період 2012–2015 рр.), Мексиці (58,1%), Канаді (56,0%), США (42,7%), Німеччині (35,9%), Швеції (34,86) та Фінляндії (29,27%), а найнижчий у Греції (3,0%), Естонії (5,0%), Словаччині (5,5%), Люксембурзі (5,6%) та Ірландії (5,7%). В Україні в середньому за період 2012–2016 роки значення цього показника коливалось в межах 21,7%, що близьке до ступеня децентралізації у Бельгії (18,7%), Італії (18,9%), Чехії (19,1%), Ісландії (26,3%), Данії (26,9) та Іспанії (27,9%).

Аналіз фінансової статистики країн ОЕСР [34] показав, що обсяг трансфертів в бюджетах регіонів (один із показників фіскальної децентралізації) федеративних держав становив 4% ВВП в Австрії, 4,3% – в Німеччині, 5,1% – в Швейцарії, 5,6% – в США, до 8% ВВП в Канаді та Австралії. В Україні частка трансфертів, що надійшли з державного бюджету до місцевих у ВВП у 2016 р. становила 8,2% [33], а в середньому за період з 2012–2016 рр. 8,5% ВВП.

Вивчення основних характеристик моделей фіскальної децентралізації та аналіз ступеня фіскальної

децентралізації за кількісними показниками дав змогу визначити місце України у площині різноманітності моделей фіскальної децентралізації. Бачимо, що за основами та принципами фіскальних взаємовідносин в Україні, на нашу думку, на разі фінансова система функціонує на засадах, по-перше, канадської, радянської та китайської моделей за еволюційно-територіальними особливостями бюджетної системи; по-друге, розподільчої моделі бюджетно-податкових відносин; по-третє, кооперативної моделі за обсягом та змістом повноважень місцевої влади, по-четверте, континентальної за способом місцевого самоврядування; по-п'яте, все ж у більшій мірі на правилах централізованої моделі з деякими елементами децентралізації.

В світі значне різноманіття моделей фіскальної децентралізації однак, ідеальної моделі не існує. Кожна країна обирає в різних моделях саме ті елементи, які в конкретних специфічних історичних, національних, політичних та економічних умовах можуть дати найбільший соціальний та фінансовий ефект. Основне завдання при впровадженні моделі фіскальної децентралізації – в конкретних умовах вибрати найбільш ефективну модель взаємодії рівнів влади.

Для того аби удосконалити наявну модель фіскальної децентралізації в Україні необхідно сконцентрувати увагу наступних складових, на яких в основному ґрунтується функціонування будь-якої моделі:

1. Розмежування бюджетної відповідальності і повноважень у сфері видатків між різними рівнями влади – чітко розподілити видаткові повноваження між рівнями влади. Виділити основні категорії діяльності місцевих органів влади. Для кожної категорії витрат визначити питомі витрати. На підставі встановлених питомих витрат визначити фінансові потреби стандартної території. Потім фінансові потреби стандартної території коригувати на спеціальні коефіцієнти модифікації.

2. Наділення кожного рівня влади доходними джерелами, достатніми для реалізації цих повноважень – закріпити відповідні видаткам джерела фінансування.

3. Механізм міжбюджетних трансфертів з метою згладжування вертикальних і горизонтальних дисбалансів нижчестоящих бюджетів з тим, щоб забезпечити на всій території країни певний стандарт державних послуг – сформувати систему надання фінансової допомоги найбіднішим територіям. Однією із завдань функціонування моделі фіскальної децентралізації є забезпечення державних гарантій на певному мінімально допустимому рівні на всій території всім громадянам незалежно від місця їх проживання в отриманні державних соціальних послуг. Для виконання цього завдання використовуються різні методи, виходячи з яких країни відрізняються один від одного за типом організації і регулювання міжбюджетних відносин.

Досвід зарубіжних країн свідчить, що при впровадженні та розвитку певної моделі фіскальної децентралізації слід враховувати наступні моменти.

1. Розмежування сфер компетенції та видаткових функцій повинні бути здійснені таким чином, щоб вони не перетиналися один з одним на різних рівнях влади.

2. Субнаціональні органи влади, відповідальні за виконання конкретних програм, повинні мати власні фінансові джерела для їх реалізації. При виконанні завдань нижчими органами влади за дорученням вищестоящої влади їм необхідно виділення відповідних ресурсів для здійснення цих завдань з урахуванням обсягу робіт і витрат.

3. Взаємна відповідальність з предметів ведення повинна бути зведена до мінімуму. В іншому випадку є ризик виникнення перекадання відповідальності за прийняття рішень один на одного.

За основою розвитку бюджетно-податкових відносин органів влади різних рівнів в Україні рекомендуємо використовувати змішану форму моделей фіскальної децентралізації, тобто вважаємо, що поєднання певних основ та принципів різних моделей дасть бажаний соціально-економічний ефект. Оскільки цілковита орієнтація на децентралізовані моделі, що властиві високорозвиненим демократичним державам, може спричинити ризик появи загрози єдності держави і відповідно орієнтація лише на централізовані моделі може пригнічувати зацікавленість субнаціональної влади у соціально-економічному розвитку території і пошуку нових ідей зростання та використання ресурсного потенціалу.

ВИСНОВКИ

Таким чином, зважаючи на ряд істотних відмінностей в системах фіскальної децентралізації іноземних держав, в них існують загальні закономірності, які доцільно враховувати при розвитку бюджетно-податкових відносин між загальнодержавним центром і регіонами України.

По-перше, фіскальна децентралізація тісно корелює із соціально-економічним розвитком, а тому необхідним є звернути увагу на можливість створення в Україні умов для конкуренції між регіонами, що дасть змогу активізувати та прискорити соціально-економічне як регіонів, так і держави в цілому.

По-друге, оскільки наявна ціла сукупність різноманітних факторів, що визначають вибір тієї чи іншої моделі фіскальної децентралізації, було досліджено та проаналізовано країни із подібним до України набором таких факторів і визначено місце української фіскальної системи у загальносвітовій класифікації моделей бюджетно-податкових відносин і запропоновано подальші напрямки удосконалення такої моделі в Україні.

По-третє, досвід країн світу показує, що отримати позитивні ефекти від фіскальної децентралізації, зокрема такі як підвищення якості надання суспільних послуг, прискорення економічного зростання тощо, можливо при дотриманні певних умов – функціонування сприятливого політичного та інституційного середовища, відповідності темпів та розмірів децентралізації видатків та децентралізації доходів.

Фіскальна децентралізація може бути використана як спосіб досягнення субнаціональними органами влади фінансової та видаткової самостійності, однак

за умов дотримання таких принципів: законодавчого чіткого розмежування бюджетної відповідальності та видаткових повноважень між різними рівнями державного управління; забезпечення вертикального та горизонтального вирівнювання доходів бюджетів субнаціонального рівня; формалізованих методів регулювання міжбюджетних відносин; наявності спеціальних методів попередження та уникнення конфліктів між органами різного рівня з приводу реалізації бюджетно-податкової політики; єдності інтересів органів влади всіх рівнів щодо питань у фінансовій сфері тощо.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 06.08.2014 № 385 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-p>.

2. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин: Закон України від 28.12.2014 №79-VIII [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/79-19>.

3. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи: Закон України від 28.12.2014 №71-VIII [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/71-19>.

4. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ від 12.01.2015 № 5/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.

5. Про схвалення Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017–2020 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.02.2017 р. № 142-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249797370>.

6. Charles M. Tiebout. An Economic Theory of Fiscal Decentralization [Electronic Resource] // Charles M. Tiebout. – Princeton University Press. – 1961. – p. 79–96. – Mode of Access: <http://www.nber.org/chapters/c2273.pdf>.

7. Charles M. Tiebout. A Pure Theory of Local Expenditures // Journal of Political Economy, October 1956, pp. 416–424.

8. Barro, R.J. (1990, Oct.). Government Spending in a Simple Model of Endogeneous Growth. The Journal of Political Economy. Part 2: The Problem of Development: A Conference of the Institute for the Study of Free Enterprise Systems, Vol. 98, № 5, 103–125.

9. Бланкарт Ш. Державні фінанси в умовах демократії: вступ до фінансової науки: підручник / Шарль Бланкарт: за наук. ред. та перед. В.М. Федосова; пер. з нім. С.І. Терещенко, О.О. Терещенка. – К.: Либідь, 2000. – 653 с.

10. Equalization and the Decentralization of Revenue-Raising in a Federation / Robin Boadway, Katherine Cuff, Maurice Marchand // Journal of Public Economic Theory, Association for Public Economic Theory. – 2003 – vol. 5(2), pp. 201–228, 04.

11. Musgrave R.A. Economics of Fiscal Federalism / R.A. Musgrave // *Public Finance in a Democratic Society: Coll. Papers.* – 1986. – Vol. 2. – P. 33–41.
12. Musgrave R.A. *The Theory of Public Finance*, McGraw-Hill, 1959; Paul A. Samuelson, “The Pure Theory of Public Expenditures”, *Review of Economics and Statistics*, November 1954, pp. 87–89.
13. Oates W.E. On the Evolution of Fiscal Federalism: Theory and Institutions / W.E. Oates // *National Tax Journal.* – 2008. – Vol. 61. – P. 313–334.
14. Jonathan Rodden. Reviving Leviathan. Fiscal Federalism and the Growth of Government // *International Organization*, 2003. – Pp. 695–729.
15. How Close Is Your Government to Its People? Worldwide Indicators on Localization and Decentralization / Anwar Shah, Maksym Ivanyna // *Policy Research Working Paper.* – 2012. – 39 p.
16. Akai N. Fiscal Decentralization Contributes To Economic Growth: Evidence From State-Level Cross-Section Data For The United States / N. Akai, M. Sakata // *Journal of Urban Economics.* – 2002. – Vol. 52, № 1. – P. 93–108.
17. Decentralization of the Socialist State / R.M. Bird, R.D. Ebel, C.I. Wallich // Washington D.C.: World Bank. – 1995 – 90 p.
18. Thiessen U. Fiscal Decentralization and Economic Growth in High-Income OECD Countries // *Economics Working Papers. European Network of Economic Policy Research Institutes.* – 2001 – 180 p.
19. Fiscal Decentralisation, Participatory Budgeting and Governance in Selected Fast Growth Cities of the Global South / N. Sridharan, Glen Robbins, Adrian Gurza-Lavalle, Vidya Sagar Pancholi, I.S.A. Baud and Guillermo Takano // *Thematic Report.* – 2014. – 25 p.
20. Tanzi V. Pitfalls on the Road to Fiscal Decentralization / V. Tanzi // *Working Papers.* – 2001. – №19. – 18 p.
21. Hansjorg Blöchliger. Fiscal Federalism 2014: Making Decentralisation Work // OECD Publishing. – 2013. – 136 p.
22. Fiscal Federalism 2016: Making Decentralisation Work / Hansjorg Blöchliger, Junghun Kim // *OECD Fiscal Federalism Studies.* – 2016. – 152 p.
23. Fiscal Decentralization and Fiscal Policy Performance / Moussé Ndoye Sow, Ivohasina Razafimahefa // *IMF Working Paper.* – 2017. – No. 17/64. – 30 p.
24. Fiscal Decentralization and the Efficiency of Public Service Delivery / Moussé Sow, Ivohasina F Razafimahefa // *IMF Working Paper.* – 2015. – 30 p.
25. Decentralization and The Duration of Fiscal Consolidation: Shifting The Burden Across Layers of Government / Dirk Foremny, Agnese Sacchi, Simone Salotti // *Public Choice.* – 2017 – Vol. 171 Issue 3-4. – pp. 359–387.
26. Impact of Fiscal Decentralization on Non-Oil Economic Growth in A Resource Rich Economy / Fakhri Hasanov, Ceyhun Mikayilov, Sebuhi Yusifov, Khatai Aliyev // *Eurasian Journal of Business and Economics.* – 2016 – Vol.9 (17). – pp. 87–108.
27. Decentralization and Sectoral Expenditures in Europe / Michele Cincera, Antonio Estache, Alexander Wolf // *Applied Economics Letters.* – 2017. – pp. 1–5.
28. Офіційний веб-сайт статистичної служби Європейського союзу «Євростат» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/eurostat>.
29. Офіційний веб-сайт Міжнародного валютного фонду [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imf.org/external/index.htm>.
30. Fiscal Decentralization and Economic Growth: A Bayesian Model Averaging Approach / Philip Bodman, Kelly-Ana Heaton, Andrew Hodge // *School of Economics, The University of Queensland.* – 2009. – 9 p.
31. Silvia Golem. Fiscal Decentralization and The Size of Government: A Review of The Empirical Literature / Silvia Golem // *Financial Theory and Practice.* – 2010. – №34 (1). – pp. 53–69.
32. Деркач М.І. Моделі фіскальної децентралізації країн світу [Електронний ресурс] / М.І. Деркач // *Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Економіка».* – 2012. – Режим доступу: <http://www.vestnikdnu.com.ua/archive/201263/3-10.html>.
33. Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>.
34. Офіційний веб-сайт ОЕСР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oecd.org>.